

فصلنامه علمی رهیافت های نوین در مطالعات اسلامی

License Number: ۸۵۶۲۵ Article Cod: Y۲N۳A۴۰۳۴ ISSN-P: ۲۶۷۶-۶۴۴۲

بررسی تاثیر نهاد توبه مقرر در قانون بر حفظ نظم و امنیت جامعه

از منظر جامعه شناسی کیفری

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۰۱/۱۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۹/۰۶/۱۲)

فاطمه کریمی

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز

چکیده

توبه از مضامین و مفاهیم شرعی و اسلامی است که آثار بسزایی در حقوق کیفری داشته و در قلمرو آن، چه به صورت تئوری و چه به صورت تقنینی حضور و ظهور دارد، از جمله آثار توبه، سقوط مجازات است که البته در منابع فقهی و به تبع آن در حقوق کیفری داخلی، در حدود و صفور آن در حق الناس و حق الله و زمان احراز توبه و شروط مربوط به آن استدلال های متفاوتی مطرح است. اما آنچه که در این پژوهش در خصوص آن به عنوان یک مساله و پرسش، تمرکز شده است، تاثیر توبه در حفظ نظم و امنیت از منظر جامعه شناسی کیفری است. نتایج و یافته های این پژوهش که به روش توصیفی و تحلیلی تهیه و تنظیم شده است بیانگر این است که توسعه بخشیدن به قلمرو و شمول نهادهای مخففه و معاف کننده کیفری مانند توبه که در مسیر بازپروری و جامعه پذیری متهمان و مجرمان توجیه می شوند، بر خلاف روش هایی که مجدانه بر کیفر و برچسب زنی اصرار دارند، نظم و امنیت جامعه را بیشتر تضمین خواهند کرد، زیرا در زمانی که با نهاد توبه، اصلاح مجرم برای دستگاه قضایی احراز شود، هدفی که از اعمال کیفرها دنبال می شود محقق شده است و دیگر نیازی به اعمال کیفر نخواهد بود، اعمال کیفر در این وضعیت، بیشتر سببی برای برچسب زنی و خود مجرم پنداری از سوی مجرم خواهد شد که خود دلیلی بر ارتکاب جرم مجدد و برهم خوردن نظم و امنیت جامعه خواهد شد، موضوعی که در پذیرش توبه و دور کردن متهم از مجازات وجود ندارد و کمک شایانی به بازپروری متهم و حفظ نظم و امنیت جامعه و پیشگیری از جرم مجدد و انحراف ثانویه خواهد داشت.

واژگان کلیدی: توبه، سقوط مجازات، نظم و امنیت، کیفر، جامعه شناسی کیفری

مقدمه

معافیت از کیفر موضوعی است که قانونگذار با ایجاد این تاسیس، دست قاضی را برای بازگشت مجرم به جامعه و تخفیف مجازات او بازتر گذاشته و تعیین کرده است که در صورت احراز شرایط توسط قاضی مانند احراز اصلاح پذیر بودن فرد و باز شدن جهات تخفیف بر او و نیز جبران ضرر و زیان شاکی، وی می‌تواند فرد مرتکب را از کیفر معاف کند. معافیت از کیفر در مفهوم عام را می‌توان شامل مواردی دانست که ممکن است قبل یا بعد از صدور حکم، مجازات نسبت به مجرم اجرا نگردد، عبارتند از: عفو، نسخ قانون، گذشت شاکی، مرور زمان و توبه و معافیت از کیفر در مفهوم خاص یعنی نهادهای مشابه نهادهای معافیت که شامل تعلیق اجرای مجازات و نیز تعویق صدور حکم است که از ابتکارات قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ می‌باشد.^۱

بخش اول: مفهوم و ماهیت توبه

در ادامه تبیین مفهومی توبه و ماهیت آن در منابع فقهی و حقوقی اشاره خواهیم کرد.

بند اول: مفهوم توبه

توبه از ماده توب به معنای رجوع یعنی بازگشت از گناه است، توب، توبه و متاب همه به معنی رجوع و برگشتن می‌باشد.^۲ توبه یک نهاد مهم، ضروری و حیاتی است که امت اسلامی در هر عصری نیازمند آن است، عنوانی شناخته شده و مشترک میان علوم کلام، اخلاق، عرفان، فقه و حقوق اسلامی است که هر کدام از این علوم از یک جهت به آن نگریده‌اند.^۳ از توبه به عنوان مسقط مجازات و در قوانین موضوعه به عنوان یکی از معاذیر قانونی معافیت از مجازات صحبت به میان آمده است. هم در متون شرعی و هم در قوانین وقتی صحبت از توبه می‌شود، فرض بر این است که جرمی ارتکاب شده و فردی دارای مسئولیت کیفری، جرمی را با تمام ارکان و شرایط مقرر مرتکب گشته است ولی پاره‌ای از مصالح اجتماعی و فردی ایجاب می‌کند که از مجرم رفع مجازات شود.^۴ اصولاً ارکان اصلی توبه

^۱ احدی، فاطمه و فتحی زاده، نوشین، منبع پیشین، ص ۹۷.

^۲ دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، جلد اول، تهران، نشر امیرکبیر، ۱۳۸۷، ص ۳۴۲.

^۳ خان محمدی، محسن، بررسی تطبیقی جایگاه توبه در حقوق جزای موضوعه و فقه امامیه در سقوط مجازات‌های حدی،

نشریه پژوهش‌های حقوق تطبیقی، شماره ۴، ۱۳۹۸، ص ۶۶.

^۴ داوریار، محمدعلی، توبه و سقوط مجازات‌ها، نشریه مطالعات اسلامی، شماره ۶۷، ۱۳۸۴، ص ۱۲۰.

سه چیز است، اول علم به اینکه در گذشته نافرمانی از خدا کرده است. دوم پشیمان شدن از آن عمل و سوم تصمیم به ترک آن در آینده و جبران گذشته.^۱ علاوه بر مبانی اسلامی، در ادیان یهودیت و مسیحیت نیز توبه جایگاه ویژه‌ای دارد و آیات متعدد کتاب مقدس درباره توبه نشانگر این مدعا است.^۲

بند دوم: ماهیت توبه

انسان گناهکار وقتی از قبح گناه و معاصی آگاه می‌گردد و متوجه می‌شود که چه فاصله‌ای بین او محبوب و خالقش افتاده است پشیمان و متالم می‌شود و این آتش و پشیمانی و تالم سراسر وجود و روح و جانش را فرا می‌گیرد و یک انقلاب و دگرگونی در درون او رخ می‌دهد و تمامی آثار شوم، ریشه‌های گناه و سینات توسط این آتش سوزانده شده و ضمیری پاک و نهادی آرام و قلبی مملو از عشق محبوب و مخلوق بجای می‌ماند چنانکه خداوند می‌فرماید: الا من تاب و امن و عمل صالحاً فاولئك يبدل الله سيئاتهم حسنات و كان الله غفوراً و رحيماً. در بسیاری از روایات ندامت و پشیمانی از ارتکاب گناه و جرم را توبه دانسته و آمده است که پشیمانی و ندامت واقعی مانع از بازگشت شخص تائب به سوی اعمال مجرمانه و گناه می‌شود. در حقیقت توبه حقیقی ندامت و پشیمانی خاصی را در پی دارد که مانع از تکرار اعمال سابقه می‌شود. رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «الندم توبه» یعنی پشیمانی و ندامت توبه است و امیرالمومنین علیه السلام در جایی می‌فرماید: «الندم احد التوبتين» و نیز امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «کفی بالندم توبه» و قریب به این مضامین در روایات دیگری نیز به چشم می‌خورد. اما در مورد عدم عود بر گناه و جرم که ثمره ندامت و پشیمانی حقیقی است امیرالمومنین اینگونه می‌فرمایند: «الندم علی الذنب يمنع عن معاودته» یعنی پشیمانی بر گناه مانع از بازگشت به گناه می‌شود و همچنین اقرار حسن اعتراف را نیز توبه و اقرار به گناه را موجب بخشش و غفران دانسته‌اند.^۳ با نگاه معرفت‌شناسی، سقوط مجازات در پرتو تأسیس کلامی توبه از واقعیتی گزارش می‌دهد که خدای متعال در جعل قوانین کیفری رویکرد تربیتی داشته است و اعمال مجازات هر چند در بعد دنیوی آن، جلوه‌ای از غضب الهی را آشکار می‌سازد تا رفتار اجتماعی انسان را نظامی

۱. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، جلد دوم، تهران، نشر دارالکتب الاسلامی، ۱۳۸۹، ص ۶۲۳.

۲. توبه از نظرگاه امام خمینی (ره)، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، موسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۷۳، ص ۱۹.

۳. مرعشی شوشتری، سیدمحمد حسن، توبه و نقش آن در سقوط مجازات از دیدگاه حقوق جزای اسلامی، نشریه

دیدگاه‌های حقوقی، شماره ۳، ۱۳۷۵، ص ۵.

بخشد، اما افراد ژرف‌اندیش با عبور از آن به رحمت پروردگار خواهند رسید. آری، او که رب ناس، ملک ناس و اله ناس است بر اجرای حدود آثاری را جعل نموده، که سعادت دنیوی و اخروی فرد بزهکار را در پی خواهد داشت.^۱ از منظر حقوق اسلامی نیز، بازگشت مجرم به جامعه با جبران کاستی‌ها و اصلاح ضعف‌ها هدفی است که قانونگذار از وضع قوانین جزائی دنبال می‌کند و حال که در پرتو یک انقلاب درونی فرد بزهکار به این تنبه نائل آمده و به یک فرد صالح تبدیل شده است، اعمال مجازات تحصیل حاصل بوده، زیرا توبه مزبور از تحول و تولد جدید او در زندگی حکایت دارد.

بخش دوم: بازتاب تقنینی و جرم‌شناسی توبه

توبه هم در قوانین کیفری و هم در نظریه‌های جرم‌شناسی بازتاب داشته است، در ادامه به آنها اشاره خواهد شد:

بند اول: بازتاب تقنینی توبه

در قانون مجازات اسلامی، در ۶ ماده مباحث مربوط به توبه تبیین شده است، در ماده ۱۱۴ مقرر شده است که در جرائم موجب حد به استثنای قذف و محاربه هرگاه متهم قبل از اثبات جرم، توبه کند و ندامت و اصلاح او برای قاضی محرز شود، حد از او ساقط می‌گردد. همچنین اگر جرائم فوق غیر از قذف با اقرار ثابت شده باشد، در صورت توبه مرتکب حتی پس از اثبات جرم، دادگاه می‌تواند عفو مجرم را توسط رئیس قوه قضاییه از مقام رهبری درخواست نماید.

تبصره ۱- توبه محارب قبل از دستگیری یا تسلط بر او موجب سقوط حد است.

تبصره ۲- در زنا و لواط هرگاه جرم به عنف، اکراه و یا با اغفال بزه‌دیده انجام گیرد، مرتکب در صورت توبه و سقوط مجازات به شرح مندرج در این ماده به حبس یا شلاق تعزیری درجه شش یا هر دوی آنها محکوم می‌شود.^۱

^۱ فضائلی، محمدحسین، مبانی کلامی و فقهی توبه در حقوق کیفری اسلام، نشریه دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۷۳ و

در ماده ۱۱۵ ق.م.ا نیز به مصادیق توبه در جرائم تعزیری پرداخته شده و مقرر گردیده است که در جرائم تعزیری درجه شش، هفت و هشت چنانچه مرتکب توبه نماید و ندامت و اصلاح او برای قاضی محرز شود، مجازات ساقط می‌شود. در سایر جرائم موجب تعزیر دادگاه می‌تواند مقررات راجع به تخفیف مجازات را اعمال نماید.

تبصره ۱- مقررات راجع به توبه درباره کسانی که مقررات تکرار جرائم تعزیری در مورد آنها اعمال می‌شود، جاری نمی‌گردد.

تبصره ۲- اطلاق مقررات این ماده و همچنین بند (ب) ماده (۷) و بندهای (الف) و (ب) ماده (۸) و مواد (۲۷)، (۳۹)، (۴۰)، (۴۵)، (۴۶)، (۹۳)، (۹۴) و (۱۰۵) این قانون شامل تعزیرات منصوص شرعی نمی‌شود.^۱

سایر احکام توبه نیز در مواد ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸ و ۱۱۹ مقرر گردیده است.^۲

بند دوم: بازتاب توبه در جرم‌شناسی

جرم‌شناسی به علل ارتکاب جرم توجه دارد تا با استناد به آنها بتواند راهکارهای کنترل آن را ارائه کند، بر خلاف تلقی عرفی که معتقد است پذیرش توبه منجر به جری‌تر شدن مجرم و بدون کیفر ماندن او خواهد شد، امروزه، جرم‌شناسان معتقدند که مجازات و سزادهی مجرم، هدف مطلق نیست، بلکه وسیله‌ای برای اصلاح و بازپروری و یا ارباب او است و مجازات‌ها را باید طوری مقرر نمود که بتواند مجرم را که هر از چندگاهی از ضوابط اجتماعی تخلف می‌کند و در واقع از جامعه می‌گریزد، به

^۱. گلدوزیان، ایرج، محشی قانون مجازات اسلامی، تهران، نشر مجد، ۱۳۹۵، ذیل ماده ۱۱۵.

^۲. ماده ۱۱۶: دیه، قصاص، حد قذف و محاربه با توبه ساقط نمی‌گردد.

ماده ۱۱۷: در مواردی که توبه مرتکب، موجب سقوط یا تخفیف مجازات می‌گردد، توبه، اصلاح و ندامت وی باید احراز گردد و به ادعای مرتکب اکتفاء نمی‌شود. چنانچه پس از اعمال مقررات راجع به توبه، ثابت شود که مرتکب تظاهر به توبه کرده است سقوط مجازات و تخفیفات در نظر گرفته شده ملغی و مجازات اجراء می‌گردد. در این مورد چنانچه مجازات از نوع تعزیر باشد مرتکب به حداکثر مجازات تعزیری محکوم می‌شود.

ماده ۱۱۸: متهم می‌تواند تا قبل از قطعیت حکم، ادله مربوط به توبه خود را حسب مورد به مقام تعقیب یا رسیدگی ارائه نماید.

ماده ۱۱۹- چنانچه دادستان مخالف سقوط یا تخفیف مجازات باشد، می‌تواند به مرجع تجدیدنظر اعتراض کند.

ضوابط اجتماعی آشنا سازد و به او تعلیم دهد که لازمه زندگی جمعی، سر نهادن به پاره‌ای از مقررات است و او ناگزیر به پیروی از اوامر و نواهی جامعه خود می‌باشد و اگر در این کار موفقیت حاصل شود، آن وقت است که این فرد رمیده از اجتماع، به آغوش جامعه باز خواهد گشت و زندگی مسالمت آمیز خود را با سایر افراد جامعه شروع خواهد کرد. حال اگر با مجرمی برخورد نماییم که پس از ارتکاب عمل، از کرده خویش به شدت پشیمان گشته است، به طوری که دچار عذاب وجدان شده و مصمم است که دگرباره مرتکب چنین عملی نشود و اشتباه خود را جبران نماید و هرگز از قواعد اجتماعی تخلف نکند، دست به کار بیهوده زده‌ایم، زیرا موضوع اعمال مجازات، در واقع سالبه به انتفاء موضوع شده است و ما بدون اعمال مجازات، به هدف خود رسیده‌ایم. چنین تأسیسی در حقوق کیفری پیش‌بینی شده است و اعمال کیفر در صورت توبه مجرم، تحت شرایطی منتفی شده است و این، یکی از امتیازات بارز و منحصر به فرد حقوق جزا با اندیشه اسلامی است.^۱

بخش سوم: آثار حقوقی توبه

از جمله آثار حقوقی توبه، سقوط مجازات است، در صورتی که توبه با شرایط لازم خود واقع شود، سببی برای سقوط مجازات مجرمین می‌باشد، این اثر مربوط به توبه قبل از اثبات جرم است که مورد قبول اجماع فقهای امامیه است. اثر دیگر توبه قابلیت عفو توسط امام است، بنابراین یکی دیگر از آثار توبه، مربوط به اثر توبه بعد از اثبات جرم می‌باشد که در این صورت، همانطور که گذشت، توبه، عامل سقوط مجازات نیست، بلکه سبب عفو توسط قاضی است که در صورت تشخیص مصلحت فرد و جامعه، مخیر است مرتکب را از مجازات معاف نماید. چنان که در روایت متعددی این مساله (عفو امام در صورت صلاحدید) عنوان شده است. اثر دیگر توبه، قبول شهادت (گواهی) است، بنابراین، یکی از آثار توبه، پذیرش شهادت مجرم است، بدین توضیح که هرگاه، مرتکب یکی از جرایم، توبه نماید و توبه وی صحیح دانسته شود، شهادت او به عنوان یکی از ادله اثبات دعوا پذیرفته می‌شود.^۲

۱. عسکری اسلامپور، کریم، جایگاه توبه و نقش آن در امور کیفری اسلام، نشریه رواق اندیشه، شماره ۳۹، ۱۳۸۳، ص

۱۰۴.

۲. عسکری اسلامپور، کریم، منع پیشین، ص ۱۰۵.

بند اول: اثر توبه در حق الناس

از میان چهار نوع مجازات احصا شده در قانون مجازات اسلامی، قصاص و دیات حق الناس بوده و به مجنی علیه تعلق دارند، بنابراین طبیعی است که تنها با اعمال آنها و یا گذشت شخص صاحب حق ساقط می‌شوند و توبه مجرم تاثیری در سقوط آنها ندارند.^۱ به بیان دیگر باید گفت که توبه، در جرایمی هم چون ضایع کردن حق الناس، موج سقوط مجازات نیست، زیرا مرتکب علاوه بر اینکه اوامر و نواهی الهی را نادیده گرفته است، حقوق افراد جامعه (اعم از حقوق مالی، جانی و یا معنوی) را زیر پا گذاشته است و ضرر و زیان مالی، جسمی و یا آبرویی بر آنها وارد کرده است. از چنین اعمال و رفتارهایی، به این دلیل نهی شده که علاوه بر مخالفت با شارع، به افراد جامعه ضرر و زیان وارد می‌سازد و امنیت جسمی، مالی و آبرویی آنها را تهدید می‌کند. فردی که مرتکب چنین عملی شده است، اگر توبه کند، یعنی علاوه بر پشیمانی از انجام گناه، عزم بر ترک آن برای همیشه و بجا آوردن اعمال صالح داشته باشد، مسلماً در آخر مجازات نخواهد شد و خداوند از روی لطف و کرمش توبه وی را خواهد پذیرفت، ولی در این دنیا مجازات می‌شود، زیرا مجازات دنیوی به تبع مجازات اخروی وضع نشده است، بلکه فلسفه جرم بودن این اعمال به خاطر اضرار به حقوق افراد است و توبه چنین مجازاتی را ساقط نمی‌کند، بنابراین، از نظر حقوقی این گونه توبه اثری ندارد.^۲

بند دوم: اثر توبه در حدود

اما فارغ از مباحث مربوط به حق الناس، در حد محاربه و افساد فی الارض، توبه قبل از دستگیری مورد قبول واقع شده است، این موضوع در آیات ۳۳ و ۳۴ سوره مائده و تبصره ۱ ماده ۱۱۴ ق.م.ا. مصوب ۱۳۹۲ بیان شده است، توبه در جرم بغی نیز در صورتی موجب سقوط مجازات می‌شود که اولاً جنبه حق الهی جرم فقط مد نظر باشد، نه جنبه حق الناسی و ثانیاً زمان توبه در سقوط و عدم سقوط، یا

^۱ اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۵، ص ۲۱۱.

^۲ احدی، فاطمه و فتحی زاده، نوشین، آسیب‌شناسی نهاد بدیع معافیت از کیفر، نشریه فقه و مبانی حقوق اسلامی، شماره ۲۲،

عفو و عدم عفو مجازات مذکور نقش اساسی دارد^۱، همین وضعیت برای شرب خمر نیز متصور است و در صورت احراز توبه متهم قبل از اثبات جرم، حد ساقط می‌گردد.^۲

بند سوم: اثر توبه در تعزیرات

ماده ۱۱۵ که به نقش توبه در تعزیرات پرداخته با تفصیلی بدیع و بر خلاف اطلاقات ادله شرعی، تاثیر توبه را تنها در تعزیرات درجه شش، هفت و هشت پذیرفته است و در تعزیرات شدیدتر، توبه را از جهات تخفیف کیفر قلمداد کرده است، در حالی که تخفیف مجازات در این مورد مستلزم توبه نبوده و صرف ندامت می‌تواند موجب تخفیف باشد. به علاوه، هرگاه هدف کیفر قبل از اعمال آن، با اقدامات داوطلبانه بزهدار حاصل آمده باشد، محکوم کردن بزهدار هرچند با بهره‌مندی وی از تخفیف، به نوعی تحصیل حاصل و تعدیب بلاجهت و بدون دلیل است لذا عدم تاثیر توبه در سقوط مجازات جرایم تعزیری درجه اول تا پنجم از این حیث نیز خلاف موازین فقهی و منطقی است. همچنین این نحو از تکلیف، متاثر از دسته‌بندی جرایم تعزیری مذکور در ماده ۱۱۵، و نیز بی‌توجهی به دارندگان حق کیفری، موجب به هم ریختگی و پریشانی ضوابط و مقررات مربوط به تاثیر توبه در مواردی شده است که جرایم از وجوه مشترکی برخوردارند به نحوی که امکان توجیه منطقی اختلاف تاثیر توبه در جرایم را منتفی ساخته است.^۳

بند چهارم: اثر توبه در دادرسی کیفری

از نظر آیین دادرسی کیفری و تاثیر توبه در آن، می‌توان گفت که مطابق ماده ۱۳ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، توبه متهم در موارد پیش‌بینی شده قانونی، از موارد موقوف شدن تعقیب است. این ماده مقرر می‌دارد: «تعقیب امر کیفری که طبق قانون شروع شده است و همچنین اجرای

^۱ وروایی، اکبر و جوانمرد، محمد، بررسی نقش توبه در سقوط مجازات‌های حدی (جرایم علیه امنیت و نظم عمومی) در فقه و قانون مجازات اسلامی، مقاله ارایه شده به نخستین کنگره بین‌المللی حقوق ایران، تهران، مرکز همایش‌های توسعه ایران، ۱۳۹۴، ص ۷.

^۲ مصلح، محمد، نقش توبه در جرایم حدودی و تعزیری از منظر فقه و قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، مقاله ارایه شده به اولین همایش بین‌المللی و سومین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی، دانشگاه تهران، اردیبهشت ۱۳۹۶، ص ۷.

^۳ همان، ص ۱۳.

مجازات موقوف نمی‌شود، مگر در موارد زیر...ج- توبه متهم در موارد پیش‌بینی شده در قانون...بدیهی است پذیرفته نشده توبه متهم از سوی دادگاه می‌تواند مطابق ماده ۴۳۲ قانون ۱۳۹۲ و ماده ۲۴۰ قانون ۱۳۷۸، از موارد تجدیدنظرخواهی وی باشد.^۱

بخش چهارم: چگونگی احراز توبه

احراز توبه برای قاضی به علت عدم تعیین ملاک مشخص، کارساده‌ای نیست و در نتیجه در مرحله اجرا و عمل با مشکل مواجه می‌شود^۱، مطابق با ماده ۱۱۴، صرف توبه متهم قبل از اثبات جرم موجب سقوط مجازات نمی‌شود، بلکه علاوه بر آن، ندامت و اصلاح وی نیز باید برای قاضی محرز گردد. در ماده ۱۱۷ با ذکر دوباره این شرط، وجود آن در تعزیرات نیز لازم دانسته شده است و در هر دو دسته جرایم، برای آن ضمانت اجرا هم پیش‌بینی شده است. این ماده بیان می‌دارد: «در مواردی که توبه مرتکب، موجب سقوط یا تخفیف مجازات می‌گردد، توبه، اصلاح و ندامت وی باید احراز گردد و به ادعای مرتکب اکتفاء نمی‌شود. چنانچه پس از اعمال مقررات راجع به توبه، ثابت شود که مرتکب تظاهر به توبه کرده است سقوط مجازات و تخفیفات در نظر گرفته شده ملغی و مجازات اجرا می‌گردد. در این مورد چنانچه مجازات از نوع تعزیر باشد مرتکب به حداکثر مجازات تعزیری محکوم می‌شود». این شرط برای سقوط مجازات، در قانون مجازات اسلامی سابق وجود نداشت و ذکر آن در قانون جدید جای سؤال دارد. به نظر می‌رسد این شرط مناسبی نیست زیرا یقین قاضی به اصلاح و ندامت مجرم با توجه به کثرت مجرمان و وجود سلیقه‌های مختلف در بین قضات و عدم ارتباط مستقیم بین قاضی صادرکننده حکم و مجرم، نزدیک به محال است.

بخش پنجم: بررسی تأثیرات نهاد توبه در حفظ نظم و امنیت جامعه

در ادامه به بررسی اثراتی که نهاد توبه در بزه‌پوشی، کاهش جرم، جلوگیری از انحراف ثانویه، بازاجتماعی کردن متهم و مجرم و پیشگیری از جرم و نهایتاً حفظ نظم و امنیت جامعه دارد می‌پردازیم، این نگاه و رویکرد از منظر جامعه‌شناسی کیفری خواهد بود، این رویکرد که به عنوان یکی از شاخه‌های جامعه‌شناسی حقوقی است تعاریف مختلفی دارد. اصولاً در کنار رشته جامعه‌شناسی جنایی،

^۱ آقایی جنت مکان، حسین، حقوق کیفری عمومی، جلد دوم، تهران، نشر جنگل، ۱۳۹۰، ص ۳۹۷.

^۲ رضایی، محمد جلیل و پنجه پور، جواد، تحلیل و تبیین فقهی، حقوقی و عرفانی توبه در اسلام، نشریه عرفان اسلامی،

رشته مطالعاتی یا تخصصی دیگری در علوم جنایی تجربی، شاخه تحلیلی - تفسیری با عنوان «جامعه‌شناسی کیفری» وجود دارد. قید یا صفت کیفری در این عنوان بر وزن حقوق کیفری استعمال میشود. جامعه‌شناسی کیفری، مطالعه فرآیند تولد، شکل‌گیری و کارکرد و عملکرد نهادهای کیفری، قانونگذاری کیفری، فرآیند رسیدگی - دادرسی کیفری، سازمان و تشکیلات عدالت کیفری (پلیس - دادرسی - دادگاه)، مجازاتها و نهادهای متولی اجرای احکام کیفری (زندان، بازداشتگاه و موسسه‌های مشابه، مددکاری اجتماعی و...) و به طور کلی تحلیل تصمیمات قضایی، آثار مجازاتها در جامعه و... می‌باشد.^۱ از بین این تعاریف به نظر می‌رسد که کامل‌ترین آنها از آقای ریمون گسن باشد که بیان می‌دارد جامعه‌شناسی حقوق کیفری و عدالت کیفری برخلاف جامعه‌شناسی جنایی شاخه جامعه‌شناسی حقوقی است که جنبه‌های مختلف واکنش اجتماعی علیه جنایت را (جرم را) بررسی می‌کند نه به لحاظ هنجارهای حقوقی اما به لحاظ اینکه امور اجتماعی هستند و با روش‌های جامعه‌شناسی درخور فهم.^۲ جامعه‌شناسی کیفری در مجموع شامل سه بخش است: بخش اول (جامعه‌شناسی حقوق کیفری مطلق که عبارت است از بررسی تجربی قوانین کیفری. بخش دوم) جامعه‌شناسی کیفری که کیفرها را به مثابه امور اجتماعی تلقی می‌کند، درباره شرایط جامعه شناختی ظهور و توسعه کیفرها و نیز درباره آثاری که آنها در جامعه پدید می‌آورند بررسی می‌نمایند. بخش سوم) جامعه‌شناسی محاکمه کیفری که به مطالعه ارگان‌های مختلف عدالت کیفری، و کلا، کارشناسان و... می‌پردازد که چگونه عمل می‌کنند و نتایج جامعه شناختی فعالیت آنان چیست؟^۳

بند اول: تاثیر بزه‌پوشی در قالب توبه در تضمین نظم و امنیت جامعه

برچسب زنی، یکی از عواملی است که منجر به بروز «انحراف ثانویه» از سوی مرتکب شده، تکرار جرم را افزایش می‌دهد که نظم و امنیت را نیز به چالش خواهد کشید، اما سیاست «بزه‌پوشی» با ابزارهایی نظیر عفو یا توبه، دقیقاً در نقطه مقابل برچسب زنی واقع شده است، بنابراین همان قدر که برچسب زنی منجر به انحراف ثانویه و به چالش کشیدن نظم و امنیت می‌شود، بزه پوشی در قالب عفو و توبه از آن جلوگیری کرده و می‌تواند به تضمین نظم و امنیت کمک کند. یکی از آثار سوء

^۱. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، جزوه جامعه‌شناسی کیفری، دانشگاه تهران (پردیس قم)، ۱۳۹۲.

^۲. زینالی، امیرحمزه و بهرامی یاسی کند، هیمن، جامعه‌شناسی مجازات، تهران، نشر خرسندی، ۱۳۹۶، ص ۲۲.

^۳. مظلومان، رضا، جامعه‌شناسی کیفری، تهران، نشر اقبال، ۱۳۶۱، ص ۳۲.

برچسب‌زنی خردانگاری بزه در پی شیوع آن به واسطه برچسب‌ها است، وقتی که بزه، در نتیجه برچسب‌زنی شیوع می‌یابد، ناخواسته قباحت آن در دید عموم کاهش خواهد یافت. کشف و آشکار شدن جرم غالباً با گسترش اخبار مربوط به آن همراه است که این امر با توجه به انتشار مکرر اخبار وقوع آن، ضعف حساسیت‌های عمومی را نسبت به جرم در پی خواهد داشت. خطر عادی شدن جرم علاوه بر تزلزل احساس امنیت در جامعه و شیوع ترس از جرم - که مبتنی بر احتمال بزه دیده واقع شدن هر شهروندی است - غیر قابل اغماض و چشم‌پوشی است. عادی شدن جرم وحشتناک‌ترین پدیده‌ایی است که می‌تواند امنیت و نظام جامعه را متلاشی کند. از این رو در دین، اشاعه زشتی و بازگو کردن معاصی چنانچه با علم به آثار سوء آن باشد با واکنشی شدید مواجه شده است. اصولاً تلقی خاصی که مصادیق جرم را منحصر در رفتارهای زیان‌باری می‌داند که به دلیل تعارض فرد با گروه و ضد اجتماعی بودن آن ممنوع شده‌اند، لزوماً کیفر را به عنوان واکنشی صرفاً اجتماعی در برابر عمل ضد اجتماعی برای ترمیم خسارت وارده به منظور پاسخ به انتظارات عمومی قلمداد خواهد کرد. از این دیدگاه کشف جرم و تعقیب مجرم یک ضرورت اجتماعی در دفاع از منافع جامعه شمرده شده و امکان ترک تعقیب نیز منحصراً مبتنی بر بهره اجتماعی آن قابل توجیه است. به علاوه، برداشتی که حاکی از موقعیت مؤثر کیفر و تکیه بر اهرم‌های رسمی پیش‌بینی شده در حقوق جزا به عنوان مهمترین ابزار مقابله با بزهکاری است. گرایش جلدی به کشف و اثبات جرم و نیز اجرای حتمی کیفر را موجب می‌گردد. لکن، از دیدگاهی دیگر، چنانچه جرم، موجب خروج از ضوابط و تجاوز به ارزش‌هایی باشد که با ارتکاب آن منافع آن منحصراً و لزوماً به طور مستقیم هدف قرار نمی‌گیرد مبارزه با بزهکاری نیز، ضرورتاً به صورت واکنش اجتماعی و به عنوان برآیند انتظارات عمومی نخواهد بود. مضافاً این که، باور ناتوانی کیفر و ضعف کارایی آن در دستیابی به اهداف واکنش‌های جزایی، تمایل به عدم تمسک به کیفر را برمی‌انگیزد. نگرش ویژه‌ای که در حقوق اسلام، نسبت به کنش و واکنش‌های جزایی وجود دارد موجب شده است که در سیاست جنایی اسلام، عکس‌العمل‌های کیفری تنها طریق مبارزه با بزه‌کاری تلقی نشده، حتی راه‌های مناسب و کارآمد نیز شناخته نشود و از این رو، صورت‌های مختلف و گسترده‌ای در گریز از اجرای واکنش‌های جزایی پیش‌بینی و در جهت دفع کیفر تلاش شده است. این تمایل در مراحل مختلف دادرسی و قبل از آن نیز متجلی است، به طوری که گاه انحراف جریان رسیدگی‌های جزایی از مسیر رسمی آن و عدم طرح پرونده در محکمه مورد تأکید قرار می‌گیرد. برخلاف گرایش

جدی و متعارفی که نظام‌های حقوقی دیگر، در کشف جرم و تعقیب مجرم دارند، مخفی داشتن و نهان‌سازی جرم با توبه، عفر و غیره، روشی است که به عنوان یکی از ویژگی‌های سیاست جنایی اسلام، مطرح است. سعی در بزه‌پوشی و جلوگیری از افشای جرم بر اساس مدارک و ادله موجود در کتاب و سنت، مورد تأیید حقوق‌دانان اسلامی بوده، آن را از ابعاد و جنبه‌های مختلف، دارای اهمیتی قابل توجه دانسته‌اند. نهان‌سازی جرم و جلوگیری از افشای زشتی‌ها، متأثر از نگرش خاصی است که نسبت به مفاهیم، تأسیسات و نهادهای حقوق جزا وجود داشته و خطوط برجسته سیاست جنایی اسلام را شکل می‌دهد. از آن جمله سیاست کیفرزدایی که مبتنی بر تردید بر کارایی مجازات، مورد توجه نظام عدالت جنایی در حقوق اسلام قرار گرفته است. در ضمن تأکید بر جنبه‌های اخلاقی پیگردهای جزایی و رعایت مصالح عمومی، می‌تواند به عنوان برخی از مبانی بزه‌پوشی مورد توجه قرار گیرد.^۱

بنابراین دین مبین اسلام، سالها پیش با درک آثار سوء برجسب زنی، بزه‌پوشی را در سیاست جنایی خود پیش‌بینی کرده است و خصوصاً به حفظ آبرو و کرامت نفس انسانها و جلوگیری از ایجاد تصور منفی از فرد در جامعه توجه داشته است. در واقع، توصیه دین به خودداری از غیبت، تهمت، تجسس، به کاربردن لقب‌های زشت برای دیگران، روایت کردن علیه کسی (داستان سرایی) استهزا، سرزنش، اهانت کردن و غیره.^۲ برای جلوگیری از انگ خوردن فرد و لکه‌دار شدن آبروی او در انظار عمومی است و این امر خود لزوم تأکید بر بزه‌پوشی را آشکار می‌سازد. علاوه بر اینها، دین مبین اسلام هرگز هیچ گناهکاری را اجبار به اعتراف به گناه نکرده و برای بخشش گناهان، توبه قلبی گناهکار را کافی می‌داند تا هم آثار گناه زایل شود و هم آبروی گناهکار در امان باشد. چنین سیاستی در برخورد با بزه، اصطلاحاً بزه‌پوشی نامیده می‌شود. که دقیقاً در نقطه مقابل سیاست‌های کیفرگرا و نیز برخی روش‌های واکنش جامعه در مقابل جرم، که منجر به برجسب خوردن بزهکار می‌شوند، قرار می‌گیرد.^۳

^۱. صادقی، محمد هادی، بزه‌پوشی، نشریه حقوقی و قضایی دادگستری، شماره ۲۸ و ۲۹، ۱۳۷۸، ص ۱۶۱.

^۲. طوسی، محسن، آموزه‌های و نظریه برجسب زنی، تحلیل محتوای گزاره‌های حدیثی، نشریه علوم حدیث، شماره ۵۶، ۱۳۸۶، ص ۱۱۶.

^۳. جعفرپور صادق، الهام و عدالت جو، اعظم، بزه‌پوشی و تاثیر آن در پیشگیری از انحراف ثانویه، نشریه تحقیقات حقوقی آزاد، شماره ۲۳، ۱۳۹۳، ص ۶.

این موضوع و موضع کمک شایانی به حفظ نظم و امنیت نیز خواهد کرد. البته امنیت، مفهومی به شدت ذهنی و نسبی و برساخته اجتماعی است، از همین رو ماهیت مبهم، چندلایه و پیچیده آن، ارائه تعریف عام و جهان شمول را که همگان آن را بپذیرند، دشوار یا حتی ناممکن می‌کند، برخی معتقدند که امنیت در بعد عینی، به نبود تهدیدها نسبت به ارزش‌ها و در بعد ذهنی، به نبود ترس از تهدید ارزش‌ها می‌پردازد و آن را می‌سنجد.^۱ نظم و جریان امور طبق همگرایی انسان‌ها در جوامع مختلف به منظور انتظام بخشیدن به ارکان و نهادهای جامعه و تحصیل امنیت در ابعاد گوناگون، جزو ضروریات و مسلمات زندگی اجتماعی است. تلاش برای استقرار چنین نظم و انتظامی از یک سو و پرهیز از هرگونه هرج و مرج و اختلال در مسیر نظم و نهادهای مستور در نظام‌های جامعه از قبیل نظام اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی از سوی دیگر، مقبول و شایسته تحسین است.^۲ همچنین می‌توان گفت که امنیت تضمینی ایمنی برای کاهش احتمال بروز جنگ و برقراری مذاکره به جای منازعه، مصونیت از تعرض و تصرف و وجود اطمینان به سلامت تن و جان و مال و ناموس است.^۳ با دقت و تعمق در مقوله نظم و امنیت و ضرورت وجودی آنها در هر اجتماع و جامعه‌ای، می‌توان آن دو را به مثابه قاعده‌ای جاری و ساری در حیات اجتماعی انسان‌ها تلقی کرد. در صورت تخلف از نظم و اختلال در امنیت حاصل از برقراری نظم، شرایطی به وجود می‌آید که بستر حیاتی و انسجام درونی جوامع بشری به مخاطره می‌افتد. برای برون رفت از چنین معضلی، هر نظریه‌پردازی با سطوح معرفتی خود، به تقریر و تدوین اصل و قاعده‌ای می‌پردازد تا نه تنها نظم و همگرایی در جامعه و حیات انسانی مراعات شود، بلکه به غایت و حاصل برآمده از آن نظم و نسق نظر دارد که عنوان امنیت بر آن صدق می‌کند.

بند دوم: تاثیر توبه در پیشگیری از جرم و حفظ نظم و امنیت جامعه

اصولاً سیکل جنایی از سه پدیده قانون‌گذاری، جرم و واکنش اجتماعی، تشکیل شده و این سه ساز و کار در تعامل با هم هستند، می‌توان نتیجه گرفت که برای علّت‌شناسی جرم، باید در جرم‌شناسی نیز، دامنه مطالعات خود را باز کرده و اگر مطالعات، تاکنون روی جرم و یا مجرم بوده است، از این به بعد

^۱ بوزان، باری، مردم، دولت‌ها و هراس‌ها، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۷۸، ص ۲۳.

^۲ احمدزاده، ابوالفضل، نظم و امنیت در فقه شیعه به مثابه قاعده فقهی و حقوقی، نشریه مطالعات راهبردی ناجا، شماره ۵،

۱۳۹۶، ص ۹۵.

^۳ آقا بخشی، علی و افشاری راد، مینو، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، نشر چاپار، ۱۳۸۲، ص ۳۱۶.

باید به چگونگی قانون‌گذاری و مراحل جرم‌انگاری از یک سو و پاسخ‌های جامعه، از سوی دیگر، نیز توجه کرد.^۱ اصولاً یکی از بهترین راهکارهای مقابله با هر انحراف اجتماعی یا عملی مخالف با هنجارهای جامعه و هرگونه کجروی پیشگیری می‌باشد. زیرا پیشگیری بهتر از درمان می‌باشد و در عین حال تدابیری آسان‌تر و کم‌هزینه‌تر را به بار خواهد داشت. لذا هر عقل سلیمی اقتضای این دارد که پیش از وقوع هر عمل متخلفانه تمهیدات پیشگیری اتخاذ شود. این عملی است که هم قانونگذاران کشورها و هم جامعه بین‌المللی به آن پرداخته است. با توجه به تعاریف متعددی که از پیشگیری صورت گرفته است، به طور کلی می‌توان چند ویژگی عمده برای پیشگیری احصاء نمود:

۱- غیرقهرآمیز بودن تدابیر

۲- اختصاصی بودن اقدامات

۳- کاستن آثار جرم

۴- در نظر گرفتن عوامل خطر و محیط اجتماعی.^۲

بنابراین هر عملی که باعث کاهش بزهکاری، خشونت، ناامنی از طریق مشخص کردن و حل کردن عوامل ایجادکننده این مشکلات به روش علمی شود، پیشگیری از جرایم است.^۳ حال اگر این مهم از طریق پذیرش نهاد توبه باشد که منجر به جلوگیری از تکرار جرم شود، خودش نوعی پیشگیری تلقی می‌شود، چرا که توبه از مهمترین آموزه‌های تربیتی و اخلاقی است که آثار بی‌شمار و ره آورد گرانبها و پی آمدهای مثبت فراوانی دارد از جمله این آثار می‌توان به بازیابی شخصیت گناهکار اشاره کرد، در واقع انسانی که مرتکب گناهی شده است، چه بخواهد و یا نخواهد احساس سرشکستگی می‌کند، اگر متولیان تربیت او را ملامت و تحقیر کنند، (آن چه در برجسب زنی اتفاق می‌افتد) این احساس بیشتر می‌شود و اگر ملامت‌ها ادامه یابد، ممکن است به آن جا برسد که کاملاً احساس کند شخصیت خود را از دست داده است و در این صورت است که به شدت وجود او برای

۱. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، تقریرات درس جرم‌شناسی (کنترل اجتماعی جرم و واکنش اجتماعی)، دوره کارشناسی

ارشد دانشگاه امام صادق (ع)، به کوشش عباس تدین، ۱۳۸۱، ص ۹۷۷.

۲. محمد نسل، غلامرضا، کلیات پیشگیری از جرم، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۴، ص ۳۳.

۳. ابراهیمی، شهرام، جرم‌شناسی پیشگیری، جلد اول، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۰، ص ۳۸.

خانواده و جامعه خطرناک خواهد شد و ممکن است دست به گناه و هر جنایتی بزند؛ (وقوع انحراف ثانویه) چون او احساس می‌کند همه چیز را از دست داده است.^۱

بند سوم: تأثیر توبه در بازپذیری اجتماعی و حفظ نظم و امنیت جامعه

هنگام پیدایش زندان در اروپا، علمای مسیحی، زندان را همانند دیر و صومعه‌ای می‌دانستند که در آن مجرمان و گناهکاران توبه کرده، پاک می‌شوند. این دیدگاه، یک سلسله ملاحظات اخلاقی و معنوی را القا می‌کند و مشاهده می‌شود که زندان یا حبس، بیشتر با چنین ملاحظاتی ارتباط پیدا کرده است، زیرا بر اساس این دیدگاه، زندان جایگاه مکافات و رنج و عذاب مجرم است، چون مرتکب گناه شده است و این رنج و عذاب تاوان و کفاره خطای اخلاقی او است. در واقع در این دیدگاه، مرتکب به لحاظ اخلاقی بدهکار است و بنابراین در زندان ماندن منجر به سزادهی و توبه او می‌شود. بنابراین مجازات‌ها و به ویژه زندان بیش از آنکه با یک نگاه علمی نگریسته شود، مشمول نگرشی اخلاقی است، یعنی انتظار می‌رود که وجدان زندانی در داخل زندان آگاه و بیدار شود و این بیداری او را به سمت توبه و ندامت هدایت کند. این رویکرد که فاقد ملاحظات جرم‌شناختی است، هم اکنون نیز فراموش نشده است. اما در فرض بهسازی اجتماعی یا بازپروری جرم‌شناختی، بر خلاف رویکرد اخلاقی، مجرم خود را با قواعد و مقررات اصول اولیه زندگی در جامعه هدایت و سازگار می‌کند^۲ و این هدف می‌تواند قبل از اعمال کیفر برای او به وجود آید و لزوماً نیازمند کیفر او نیستیم، لذا اگر با نهادی مانند توبه، هدف از انجام مجازات حاصل شده باشد، دیگر اصرار بر کیفر کردن او مخالف بازپروری و جامعه پذیر کردن افراد خواهد بود.

نتیجه گیری

نتایج و یافته‌های این پژوهش بیانگر این است که برخلاف تصور عرفی در جامعه که گمان می‌کند پذیرش توبه ممکن است سبب بدون مجازات ماندن مجرمین شده و آنها را در ارتکاب جرم جری‌تر سازد، از قضا توسعه بخشیدن به قلمرو و شمول نهادهای مخففه و معاف کننده کیفری مانند توبه که در مسیر بازپروری و جامعه‌پذیری متهمان و مجرمان توجیه می‌شوند، بر خلاف روش‌هایی که مجدانه بر

^۱. جعفرپور صادق، الهام و عدالت جو، منبع پیشین، ص ۱۵.

^۲. ابراهیمی، شهرام، بازپروری عادلانه مجرمان، نشریه آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۳، ۱۳۹۱، ص ۱۵۶.

کیفر و برچسب‌زنی اصرار دارند، نظم و امنیت جامعه را بیشتر تضمین خواهند کرد، زیرا در زمانی که با نهاد توبه، اصلاح مجرم برای دستگاه قضایی احراز شود، هدفی که از اعمال کیفرها دنبال می‌شود محقق شده است و دیگر نیازی به اعمال کیفر نخواهد بود، اعمال کیفر در این وضعیت، بیشتر سببی برای برچسب‌زنی و خود مجرم‌پنداری از سوی مجرم خواهد شد که خود دلیلی بر ارتکاب جرم مجدد و برهم خوردن نظم و امنیت جامعه خواهد شد، موضوعی که در پذیرش توبه و دور کردن متهم از مجازات وجود ندارد و کمک شایانی به بازپروری متهم و حفظ نظم و امنیت جامعه و پیشگیری از جرم مجدد و انحراف ثانویه خواهد داشت.

مواردی نظیر برچسب‌زنی، اصرار بر کیفر، در نظر نگرفتن نهادهای مخففه و معاف‌کننده، یکی از عواملی است که اتفاقاً اثر بازدارنده کافی نداشته و منجر به بروز انحراف ثانویه از سوی مرتکب شده و تکرار جرم را افزایش می‌دهد که نظم و امنیت را نیز به چالش خواهد کشید، اما سیاست‌هایی نظیر بزه‌پوشی با ابزارهایی نظیر عفو یا توبه، دقیقاً در نقطه مقابل برچسب‌زنی واقع شده است، بنابراین همان قدر که برچسب‌زنی منجر به انحراف ثانویه و به چالش کشیدن نظم و امنیت می‌شود، بزه‌پوشی در قالب عفو و توبه از آن جلوگیری کرده و می‌تواند به تضمین نظم و امنیت کمک کند. با توجه به تحولات تقنینی در سال ۱۳۹۲، قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در تبعیت از فقه جزایی و در رویکردی تحسین‌برانگیز به نوسازگاری داوطلبانه مجرم در مجازات تصریح کرده و برای اولین بار توبه را به عنوان یک تاسیس عام در حقوق کیفری مورد توجه قرار داده است. باید گفت از منظر جامعه‌شناسی کیفری و با توجه به کارکرد و عملکرد نهادهای کیفری و قانونگذاری کیفری و فرآیند رسیدگی و دادرسی کیفری، با توجه به اهمیت به سزای توبه به عنوان یک نهاد قوی در سقوط مجازات و با عنایت به اصلاحاتی که اخیراً در نظام قضایی کشور در حال شکل‌گیری است، جا دارد از سوی مقامات قضایی و در پرونده‌های کیفری، قبل از آنکه قاضی صادرکننده رای، حکم صادر کند توجه ویژه‌ای به توبه مجرم بشود و از وجود کارشناسان و روانشناسان به عنوان مشاور قاضی در این خصوص استفاده شود و لازم است نهادی تحت عنوان «نهاد توبه» برای رسیدگی به وضعیت مجرم نادم و پشیمان بیش از پیش و در راستای حفظ نظم و امنیت جامعه مورد توجه قرار گرفته و با کار گسترده فرهنگی از این امتیاز ویژه قانونگذار اسلام که تا حدودی عملاً و در عرصه اجرایی تعطیل شده است استفاده بهینه شده و بدین طریق فرهنگ توبه در جامعه جا افتاده و فراگیر شود و جامعه نتیجه آن

را که همانا اصلاح امور عموم می‌باشد ببیند، البته لازم به ذکر است که قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در یک رویکرد تحسین برانگیز و در تبعیت از منابع شرعی، تاسیس توبه را به عنوان یکی از قواعد حقوق جزای عمومی مطرح کرده است که از نظر رویکرد این پژوهش می‌تواند در اصلاح بدون کیفر مجرم موثر باشد که نتیجه‌اش حفظ بیشتر نظم و امنیت جامعه است.

منابع و مأخذ

۱. آقا بخشی، علی و افشاری راد، مینو، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، نشر چاپار، ۱۳۸۲.
۲. آقایی جنت مکان، حسین، حقوق کیفری عمومی، جلد دوم، تهران، نشر جنگل، ۱۳۹۰.
۳. ابراهیمی، شهرام، بازپروری عادلانه مجرمان، نشریه آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۳، ۱۳۹۱.
۴. ابراهیمی، شهرام، جرم شناسی پیشگیری، جلد اول، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۰.
۵. احدی، فاطمه و فتحی زاده، نوشین، آسیب‌شناسی نهاد بدیع معافیت از کیفر، نشریه فقه و مبانی حقوق اسلامی، شماره ۲۲، ۱۳۹۳.
۶. احمدزاده، ابوالفضل، نظم و امنیت در فقه شیعه به مثابه قاعده فقهی و حقوقی، نشریه مطالعات راهبردی ناجا، شماره ۵، ۱۳۹۶.
۷. اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۵.
۸. بوزان، باری، مردم، دولت‌ها و هراس‌ها، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۷۸.
۹. توبه از نظرگاه امام خمینی (ره)، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، موسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۷۳.
۱۰. جعفرپور صادق، الهام و عدالت جو، اعظم، بزه پوشی و تاثیر آن در پیشگیری از انحراف ثانویه، نشریه تحقیقات حقوقی آزاد، شماره ۲۳، ۱۳۹۳.
۱۱. خان محمدی، محسن، بررسی تطبیقی جایگاه توبه در حقوق جزای موضوعه و فقه امامیه در سقوط مجازات‌های حدی، نشریه پژوهش‌های حقوق تطبیقی، شماره ۴، ۱۳۹۸.
۱۲. داوریار، محمدعلی، توبه و سقوط مجازات‌ها، نشریه مطالعات اسلامی، شماره ۶۷، ۱۳۸۴.
۱۳. دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، جلد اول، تهران، نشر امیرکبیر، ۱۳۸۷.
۱۴. رضایی، محمد جلیل و پنجه پور، جواد، تحلیل و تبیین فقهی، حقوقی و عرفانی توبه در اسلام، نشریه عرفان اسلامی، شماره ۵۵، ۱۳۹۷.

۱۵. زینالی، امیرحمزه و بهرامی یاسی کند، هیمن، جامعه‌شناسی مجازات، تهران، نشر خرسندی، ۱۳۹۶.
۱۶. صابر، علیزاده و رفیع زاده، علی، مقررات ماهوی و شکلی توبه در نظام قانونگذاری کیفری ایران، نشریه دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۷۱، ۱۳۹۴.
۱۷. صادقی، محمد هادی، بزه‌پوشی، نشریه حقوقی و قضایی دادگستری، شماره ۲۸ و ۲۹، ۱۳۷۸.
۱۸. طوسی، محسن، آموزه‌های و نظریه برجسب زنی، تحلیل محتوای گزاره‌های حدیثی، نشریه علوم حدیث، شماره ۵۶، ۱۳۸۶.
۱۹. عسکری اسلامپور، کریم، جایگاه توبه و نقش آن در امور کیفری اسلام، نشریه رواق اندیشه، شماره ۳۹، ۱۳۸۳.
۲۰. فضائلی، محمدحسین، مبانی کلامی و فقهی توبه در حقوق کیفری اسلام، نشریه دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۷۳ و ۷۴، ۱۳۹۵.
۲۱. گلدوزیان، ایرج، محشی قانون مجازات اسلامی، تهران، نشر مجد، ۱۳۹۵.
۲۲. محمد نسل، غلامرضا، کلیات پیشگیری از جرم، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۴.
۲۳. مرعشی شوشتری، سیدمحمد حسن، توبه و نقش آن در سقوط مجازات از دیدگاه حقوق جزای اسلامی، نشریه دیدگاه‌های حقوقی، شماره ۳، ۱۳۷۵.
۲۴. مصلح، محمد، نقش توبه در جرایم حدودی و تعزیری از منظر فقه و قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، مقاله ارایه شده به اولین همایش بین‌المللی و سومین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی، دانشگاه تهران، اردیبهشت ۱۳۹۶.
۲۵. مظلومان، رضا، جامعه‌شناسی کیفری، تهران، نشر اقبال، ۱۳۶۱.
۲۶. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، جلد دوم، تهران، نشر دارالکتب الاسلامی، ۱۳۸۹.
۲۷. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، تقریرات درس جرم‌شناسی (کنترل اجتماعی جرم و واکنش اجتماعی)، دوره کارشناسی ارشد دانشگاه امام صادق (ع)، به کوشش عباس تدین، ۱۳۸۱.

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی